

In het dagelijks leven is Theunis Piersma (Hemelum, 1958), naast onderzoeker aan het Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee op Texel, ook nog hoogleraar trekvoegeleecologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Maar ook in zijn vrije tijd krijgt hij er geen genoeg van. 'Iedere zaterdag probeer ik met een bak koffie in de tuin een uurtje huiszwaluwenonderzoek te doen.' Het onderzoek van Piersma was mede de basis voor het nestonderzoek in het Jaar van de Huiszwaluw.

Klei verzamelen.

Foto: Loes van den Bremer

Wetenschap vanuit de tuinstoel

Tussen de enorme hoop 'gedoe' die een leerstoel in de academie met zich meebrengt - zeuren om beurzen, oeverloos vergaderen met bazen en bovenbazen, dat soort werk - is het verschijnen van de eerste Huiszwaluw in april zonder meer een geluismomentje voor een hoogleraar in de trekvoegeleecologie. 'Dit jaar was het zo ver op 8 april', vertelt een opgetogen Theunis Piersma. 'Het kan niet anders dan dat het een vogel was die onze kolonie al kende, want hij vloog in één soepele bocht om het huis heen, zo - paf! - één van de oude nesten in. Ik word daar echt heel blij van, ja.' Piersma bewoont sinds 2002 een in onbruik geraakte basisschool in het Friese Gaast. 'De mensen die er voor ons woonden veronderstelden dat "al die troep onder de dakrand" de verkoop niet ten goede zou komen, dus hadden ze alle zwaluwnesten van de muur gestoken, voor ze het huis te koop zetten. Vervolgens hadden ze de daklijsten en het overstek groen geverfd. Wij zetten onze handtekening in april onder het koopcontract. Dat was natuurlijk aan de late kant voor de Huiszwaluwen, dus om geen tijd, en vooral geen broedseizoen te verliezen, regelden we met de verkopers dat we een maand eerder al de dakrand meteen weer wit mochten schilderen. Huiszwaluwen nestelen immers wel onder witte daklijsten, niet onder groene. Ik zie nog de verbaasde gezichten van de burens', lacht Piersma. 'Die moeten zich vast hebben afgevraagd wat voor vlees ze nu weer in de kuip kregen.'

Niet alleen de daklijsten werden zo snel mogelijk 'Huiszwaluwproof' gemaakt. Al snel hing er ook een lange rij kunstnesten aan de zuidoostgevel van het huis. 'Het zijn er 42 op een rij, maar daarvan wordt hooguit een klein deel gebruikt. Aan deze gevel bouwen de vogels ieder jaar nieuwe nesten, omdat de oude er in de winter afvallen. Aan de noordwestkant blijft een oude kolonie van een stuk of twintig nesten altijd wel intact.'

De nieuwste aanpassing aan het huis is een serie van 24 ovale gaten in de gevel. Op de zolder van het pand laat Piersma zien wat daarachter schuilt. 'Dit is ons swelhotel', zegt hij bepaald niet zonder trots. 'Met hulp van een timmerman hebben we in de spouwmuur twee grote blokken met ieder twaalf nestkasten gemaakt voor Gierzwaluwen. De achterwandjes zijn van perspex, dus vanuit de stikdonkere zolder kunnen we straks zonder verstoring bijhouden wat het broedsucces gaat worden. Ik kan niet wachten tot ook de Gierzwaluwen terugkomen. De tafel en stoel voor het waarnemen staan al klaar.'

Met de terugkeer van de Huiszwaluwen is in de tuin het jaarlijkse onderzoek in ieder geval al begonnen. Het opschrijfboek dat Piersma heeft gereserveerd voor de waarnemingen aan de Huiszwaluwen begint ieder jaar traditiegetrouw met een kaartje van een dorpsgenote. Rulie de Boer doet al jaren ieder voorjaar een kaartje in de bus wanneer ze haar eerste Sweltjes heeft gezien. Dit jaar was ze me een paar dagen voor', lacht Piersma. 'Maar dat is allerminst een wedstrijd.'

Wanneer we in de achtertuin zitten is het enige dat Piersma zo vroeg in het seizoen kan noteren een enkele verkenningsvlucht. 'Ik noteer alleen wat ik van buiten kan zien', zegt hij. 'Ik probeer nooit in de nesten te kijken. Dat geeft verstoring en het maakt dat Huiszwaluwen de hele zomer blijven alarmeren als ze me zien. Ik noteer wanneer ze met nestmateriaal slepen, hoe vaak man en vrouw elkaar afwisselen, waaruit ik kan opmaken wanneer het broeden begint, hoe vaak ze met voedsel aan komen slepen en ook hoeveel koppies ik op een gegeven moment naar buiten zie steken. Het beste dat ik kan doen is het maximale aantal noteren, maar daarmee kan ik zeker niet garanderen dat ik ook de legselgrootte weet. Die laatste fase is altijd geweldig om te zien. De jonge vogels zitten dan als een soort Waldorf en Statler op hun balkonnetjes te wachten op voedsel.'

De crux van het onderzoek zit voor Piersma in het aantal tweede legfels. 'Vroeger was een tweede legsel vrij standaard, maar dat zien we nu minder en minder. Dat kan eigenlijk niet anders dan te maken hebben met voedselgebrek. Opvallend genoeg zag ik vorig jaar bij ons ineens een toename van het aantal tweede legfels. Maar dat kwam mogelijk doordat een jaar daarvoor een Steenmarter een andere grote kolonie in het dorp had "opgeruimd". Niet alleen de jongen waren allemaal opgegeten, waarschijnlijk ook een groot aantal volwassen vogels heeft dat bezoek niet overleefd. Het zou dus zomaar kunnen dat er voor de overgebleven vogels in onze kolonie ineens wat meer voedsel beschikbaar was, waardoor die zich een tweede legsel konden veroorloven.'

De waarnemingen die Piersma doet aan zijn Huiszwaluwen hebben model gestaan voor de waarnemingen die ook in dit 'Jaar van' van de waarnemers worden gevraagd. 'Die tweede legfels zijn echt veelzeggend', benadrukt hij nogmaals. 'Hopelijk komt er uit de waarnemingen een beeld van regio's waar het nog wel goed gaat met tweede legfels en dus met de voedselsituatie. Is het misschien zo dat juist in de buurt van grote wateren nog voldoende insecten zitten, of zitten daar nu ook al zoveel neonicotinoiden en andere bestrijdingsmiddelen in, dat de insecten zelfs daar verdwijnen?' Piersma benadrukt dat zijn onderzoek erg laagdrempelig is. 'Ik raad het ook iedereen aan die een kolonie in de buurt heeft. Gevoel, zoals wij nu zitten, met een bakkie in de tuinstoel. Voor een rechtgeaarde bioloog of natuurliefhebber is dit echt geen "werk". Dit is bevrediging van je intrinsieke nieuwsgierigheid.'

Overigens heeft Piersma de intensiteit van zijn onderzoek wel iets teruggeschroefd. 'Op een gegeven moment ging ik de vogels ook kleurringen, zodat ik individuen kon volgen. Maar toen ging het wel iets teveel op werk lijken in het weekeinde. Ik ring nu nog wel, maar dan alleen met de zogenoemde Arnhemringen.'

Bij dat vangen en ringen ontdekte Piersma tot zijn eigen verbazing nog een opmerkelijke eigenschap van 'zijn' Huiszwaluwen. 'Het eerste jaar dat we ringden, vingden we ze door een mistnet voor

DE KLEI

Wetenschapjournalist Rob Buiten maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld. Foto's zijn, tenzij anders vermeld, ook van Rob Buiten

het nest te houden. Dat veroorzaakte natuurlijk de nodige onrust. In dat jaar hoefden we vervolgens onze hoofden maar om de hoek van het huis te steken, of je hoorde de vogels al alarmeren. Tegenwoordig zet ik een mistnet dwars op de aanvliegroute, en ga ik er zelf een stukje verder naast zitten. Het is daarbij belangrijk dat ik niet naar de nesten kijk. Het is bekend van diverse zoogdieren

dat je ze niet recht moet aankijken, maar ik heb gemerkt dat ook de Huiszwaluwen precies doorhebben wanneer er naar ze gekeken wordt. Kijk ik nonchalant de andere kant op, dan kan ik zonder verdere verstoring de gevangen vogels uit het net halen, ringen en weer loslaten. De rest van het seizoen word ik dan in alle rust getolereerd hier in mijn tuinstoel.'

